

Filosofija, metafizika, tikėjimas: tarp grynos teorijos ir kasdienės praktikos

Straipsnyje siekta apmąstyti bei išryškinti tradicinės graikiškos metafizikos, kartu ir filosofijos apskritai alternatyvą. Ontoteologijos istorija, pasibaigusi absoliučiu totalybės mąstymu, ne vieno mąstytojo yra laikoma filosofijos arba vadinamosios Vakarų filosofijos pabaiga. Tačiau mąstymas nesibaigia, jis ieško naujos paradigmos, naujų sklaidos būdų. Šio straipsnio tikslas – atverti žydiškojo (ir vis dėlto europietišškai žydiškojo, kartu ir krikščioniškojo) mąstymo naujų (o gal tiesiog seniai pamirštų) galimybių lauką. Remtasi viduramžių scholastu Jonu Dunsu Škotu, kuris ontologinės teorijos ir teologinės praktikos santykį siekė apmąstyti biblinio tikėjimo kontekste.

The author tries to rethink and highlight the alternative to traditional metaphysics in this paper. It is the alternative that arises from other – non-Greek – paradigm of thinking and world-view. The history of onto-theology culminated in Hegelian absolute thought of totality. The unity of onto-theology is not self-evident. The difference between ontological (Aristotelian) theory and theological (Biblical) practice was clearly felt and fostered by the medieval scholastic thinkers and in particular by the most mature thinker of Franciscan school John Duns Scotus. The turn of the Greek mindset to onto-theological metaphysics for him was neither self-evident, nor inevitable. The alternative to such metaphysics could be the practical metaphysics starting from the Biblical faith.

Ivadas

Tekste siekiama kritiškai susimąstyti apie tradicinės Vakarų filosofijos pagrindus, kuriuose glūdėjo teorijos ir ontologijos pirmenybė kasdienės praktikos mąstymo atžvilgiu. Ši minties pastanga aptinkama jau pačiose filosofijos ištakose – senovės Graikijos pasaulėvokoje. Pastaroji dar ir šiandien dažnai laikoma filosofinio mąstymo autentiškumo pagrindu. Tačiau, kita vertus, tokios į ontologinę totalybę orientuotos pasaulėvokos įmanomos, o gal net neišvengiamos totalitarinės išdavos ne vieną mąstytoją skatino ir tebeskatina ieškoti alternatyvos.

Žinia, klasikinės graikų filosofijos pagrindą sudarė metafizika, kuriai visų pirma rūpėjo būtybės esmės ir visumos teorinis klausimas. Pasak Aristotelio, „yra toks mokslas (ἐπιστήμη), kuris (įsi)žiūri į būtybę kaip į būtybę ir į tai, kas jai priklauso kaip tokiai (καθ' αὐτὸ). Jis nesutampa nė su vienu atskiru mokslu: mat nė vienas kitų mokslų neima akiratin būtybės kaip būtybės ištisai, bet, apsisibrėžęs tam tikrą jos dalį, kiekvienas jų žiūri, kas tai daliai tinka“ (Metafizika, 1003a, 20–25). Aristotelis šį mokslą vadino teologija arba pirmąja filosofija. Ilgainiui jis imtas vadinti metafizika. Vadinasi, tradicinė graikiškos kilmės metafizika yra teorinis mokslas, tyrinėjantis būtybę kaip būtybę. Šis tyrimas plėtojamas dvejopu būdu: apmąstant būtybę pačiu bendriausiu požiūriu kaip būtį (būtybių

visumą) ir kartu kaip amžiną, nekintamą ir nuo juslinio pasaulio atskirtą būtybę, tai yra kaip dievybę. Nuosekliai tokios sąrangos metafizika toliau išsiplėtojusioje bei įsivyravusioje tradicijoje tampa kartu ir ontologija, ir teologija. XX a. Martinas Heideggeris ėmėsi šios onto-teo-logiškai suręstos metafizikos įveikos. Apmąstydamas jos istoriją bei graikiškąsias ištakas, M. Heideggeris siekė sugražinti mąstymui autentiškumą savo pamatine ontologija. Jo požiūriu, tradicinės Vakarų metafizikos istorija tapo buvimo užmarštimi, nes metafizinis protas dėmesį kreipė išimtinai į būtybes ir jų visumą – būtį, taip išleisdamas iš akiračio buvimą kaip pagrindą, kuris ir leidžia būtį apmąstyti radikalčiai ir iš esmės. Tad ontoteologijos įveika M. Heideggeriui sutapo su apskritai (tradicinės) filosofijos pabaiga ir naujo mąstymo pradžia, mąstymo, kuris nuo šiol sieks nuolatos atminti buvimo tiesą.¹

Vis dėlto kyla klausimas, ar ontocentrinis filosofijos perprasminimas ir metafizikos įveika nėra kiek skuboti ar net įtartini. Pavyzdžiui, žydų kilmės XX a. fenomenologas Emmanuelis Levinas suabejojo, ar apskritai toks pamatinės ontologijos projektas, mąstymo pagrindu padarantis neutralų, beasmenį buvimą, nekelia grėsmės pavieniam žmogui ir žmogiškumui kaip tokiam. „Metafizikos pabaigos skelbimas yra per ankstyvas, – sako E. Levinas. – Ši pabaiga nėra visiškai užtikrinta. Be to, metafizika – santykis su būtybe, besirealizuojantis etikoje, – yra pirmesnė už buvimo suvokimą ir pergyvena ontologiją.“² Iš karto į akis krinta tai, kad E. Levino čia pavartotas *metafizikos* terminas reiškia ne tradicinę ontoteologinės sąrangos metafiziką, kurią bando įveikti M. Heideggeris. E. Levinui santykis su būtybe καθ'αὐτὸ yra pirmesnis ir svarbesnis nei santykis su buvimu. Tačiau šis santykis, priešingai nei Aristoteliiui, nėra teorinis. Kita vertus, E. Levinas anaipatol nepamiršta buvimo. Kritinis santykis su buvimu jam reikalauja nuolatinio išblaivējimo iš pamatinės ontologijos ir skatina susirūpinti dėl M. Heideggerio pernelyg sureikšmintos totalaus buvimo tiesos, kuri nuolatos kelia totalitarinę grėsmę individo unikalumui ir socialumui. Be to, pirmapradis santykis su būtybe kaip tokia iš principo yra etinio pobūdžio. Tad naujaip įprasminama metafizika, arba pirmoji filosofija, E. Levinui sutampa su etika³.

Ši įžvalga kaip tik ir leidžia radikalčiai iškelti klausimą apie tradicinės metafizikos kaip teorinės ontoteologijos alternatyvą, kylančią iš kitos – ne graikiškosios – mąstymo paradigmos bei pasaulėjautos. Naują, tiksliau, labai seną, bet laikui bėgant gerokai primirštą paradigmą galima aptikti žydiškojoje (o kartu ir krikščioniškojoje) mąstymo tradicijoje, kurios pėdsakai Vakarų mąstyme niekada nebuvo visiškai išsityrę. Beje, derėtų pažymėti, kad M. Heideggerio istoriniame metafizikos apmąstyme juslus vienpusiškumas. Jam filosofija, gimusi Graikijoje, visada siekė išlikti ir liko graikiška. Tačiau ar galima būtų teigti, kad tai būdinga visai Vakarų filosofijos istorijai? Derėtų pabrėžti, kad, tarkim, viduramžių krikščioniškoji filosofija kilo iš pastangos susieti (bet ne sulydyti) graikiškąją mintį su žydiškąja, arba bibline, mintimi. Čia būtų galima iškelti nors iš pradžių etimologinę ausį kiek rėžiantį, bet visai pagrįstą klausimą apie žydiškąją-krikščioniškąją filosofiją ir metafiziką. Pastaroji, be abejo, turi nemažą sąsają su graikiškąja minties tradicija (paveldėdama net savo pavadinimą), bet nebūtinai joje šakniasi ir tikrai su ja nesutampa. Kaip jau buvo minėta, graikiškoji metafizika yra ontoteologinės sąrangos. Kokį pobūdį filosofija ir metafizika įgauna susidūrusi su žydiškąja minties paradigma,

įsišaknijusia Biblijoje? Šiam klausimui apmąstyti tebus pasitelktas nepelnytai į filosofijos istorijos paribį ar net užribį nustumtas XIII–XIV a. sandūros scholastas, bene brandžiausias pranciškoniškosios mokyklos atstovas – Jonas Dunsas Škotas, kuris dėl gebėjimo daryti subtilias perskyras, subtiliai jausti bei puoselėti graikiškosios ir žydiškosios (biblinės) minties takoskyrą amžininkų ir mokinių buvo pramintas Subtiliuoju Daktaru.

Tad šio tyrimo objektu pasirinktas J. Dunso Škoto daromos gryniosios teorijos ir teologinės praktikos perskyros filosofinis apmąstymas.

Tikslas – parodyti, kaip tikėjimo bei kasdienės praktikos pirmumas filosofijoje ir metafizikoje suteikia pastarosioms humanišką prasmę bei autentiškumą. Siekiant šio tikslo keliami keli konkretūs uždaviniai, kaip antai: 1) aptarti tikėjimo ir klasikinės filosofijos santykį J. Dunso Škoto mąstymo kontekste; 2) išryškinti takoskyrą tarp graikiškosios ir žydiškosios (biblinės) tikėjimo sąvokų; 3) pateikti tradicinės ontoteologinės metafizikos etiškai perprasmintą alternatyvą.

Tyrimo naudojamas hermeneutinės sąvokų analizės metodas.

Filosofija ir tikėjimas

Kokį santykį su ontoteologinės sąrangos metafizika turi J. Dunsas Škotas? Pirmiausia reikia pasakyti, kad visam viduramžių mąstymui ontologijos ir teologijos vienybė nebuvo savaime suprantamas dalykas. Priešingai, buvo aiškiai jaučiama bei puoselėjama takoskyra tarp graikiškosios į ontologiją bei epistemologiją teoriškai orientuotos metafizikos ir į biblinę pasaulėjautą įsišaknijusios teologijos. Metafizikos ir teologijos mokslų skirtumą Subtilusis Daktaras aptaria Petro Lombardo „Sentencijų“ komentaruose, išlikusiuose „Ordinatio“ pavadinimu. Jau prologe autorius susimąsto apie teologijos mokslą bei jo pobūdį. Tai teorinis ar praktinis mokslas? Kruopščiai aptaręs praktikos bei praktinio pažinimo sąvokas ir jų santykį, galiausiai daro išvadą: „<...> praktika <...> yra ne intelekto, o kitos galios aktas, natūraliai einantis po intelektualinio supratimo, kilęs po to, kai buvo teisingo supratimo pastūmėtas, idant būtų teisingas.“⁴ Tad praktika yra ne spekuliatyvaus intelekto, natūraliai linkusio į autonomiškos imanencijos dialektinę savijudą, bet teisingos (tiesios) valios aktas, nukreiptas į išorę – į tikslą, kuris visada esti anapus veikėjo. Plačiausia prasme praktika galėtų vadinti ir teorinį mąstymą, ir tai būtų spekuliatyvinė, arba intelektualinė, praktika, kurios tikslas būtų tiesa. Siaurąja ir tiksliąja prasme praktika – tai teisingo mąstymo ir teisingos valios žadinama veikla, kurios tikslas yra *teisingumas*, biblinio apreiškimo radikaliu požiūriu, *teisinga meilė*. Valių ne visada įgyvendina veiksmas. Dar nerealizuota valia turi laikysenos pobūdį kaip tam tikra dispozicija, nusiteikimas, kaip gebėjimas ir parengtis veiksmui. Būtent čia glūdi praktikos ištakos. Tad pagaliau „praktika iš tikrųjų yra valios pastūmėtas aktas, net jei jo nelydi koks nors įsakytas aktas, <...> todėl galima teigti, kad esama praktinio pažinimo, kuris kaip laikysena atitinka teisingą valią ir yra natūraliai pirmesnis už pastarąją. Bet juk kaip tik visa būtinoji teologija, skirta sutvertam intelektui, ir atitinka tokiu būdu sutvertos valios aktą, būdama pirmesnė už šią valią. <...> Vadinasi, [teologija] yra toks pažinimas, kuris liečia praktiką“⁵.

Teologinio išmanymo objektas yra Dievas. Anot Subtiliojo Daktaro, daugiausia apie jo esmę natūralus diskursas gali pasakyti, kad tai yra begalybė (o kartu ir be galo mažai, ką gali pasakyti, turint omenyje begalinę distanciją tarp begalybės idėjos ir jos *ideatum*). Ši begalinė būtybė – tai begalinis radikaliai išoriškas paskutinis žmogaus tikslas, iš kurio kyla pirmieji teologijos mokslo principai, liečiantys praktiką, tai yra praktinį teisingumo mąstymą. Taigi teologinio diskurso silogistinės išvados taip pat praktinės, nes kreipia pažinimą į praktinę teisingumo veiklą. Tad teologinis begalybės mąstymas ir diskursas yra praktiniai. Ar tuo kartu neapsakoma, kad teologija sutampa su etika, su begalybės etika?

Kalbant apie J. Dunso Škoto ir apskritai viduramžių teologinį mąstymą, labai svarbu aptarti pastarojo santykį su tikėjimu. Teologinis mąstymas, remdamasis apreiškimu, pradeda nuo tikėjimo, kurį Subtilusis Daktaras kartais vadina tikėjimo „kreditu“⁶. Teologija yra mokslas, arba išmanymas (lot. *scientia*), kurio akivaizdumas nėra tiesioginis, bet pasiekiamas silogistiniu diskursu, todėl su tikėjimu nesutampa, nors ir lieka su pastaruoju glaudžiai susijęs. Vis dėlto intelektualinio pažinimo apskritai ir tikėjimo santykis yra reikalingas Gilesnio apmąstymo. Ar jie gali toleruoti vienas kitą? Scholastika į šį klausimą atsako teigiamai ir lotyniškai tai nusako kaip *fides querens intellectum*. Taip pat ir Subtilusis Daktaras daro išvadą, kad teologija siekia suprasti tai, kas yra tikima, tačiau supratimas savo ruožtu nepanaikina tikėjimo reikmės. Net ir supratęs, akivaizdžiai suvokęs, tikima toliau. Apreikštiems tikėtiniems dalykams pažinti reikalingas ir mokslas, ir tikėjimas⁷. Bet kaip tai suprasti? Ar galima tikėti dalyką, kuris jau pažįstamas, suvoktas, suprastas? Kalbėdamas apie tikėjimo ir supratimo santykį, pranciškonų teologas cituoja pranašą Izaiją, teigiantį: „Jei netikėsite, nesuprasite.“⁸ Vadinasi, egzistuoja tokia supratimo būklė, kai intelektas turi pasitelkti į pagalbą tikėjimą. Tikėjimas ir supratimas gali, o gal net privalo koegzistuoti bent jau apreiškimo akivaizdoje. Apreiškimas – tai visų pirma asmens, transcendentiško sąmonės imanencijai, gyvas bylojimas.

Graikiškajai filosofijai kaip mokslui tai vis dėlto nesuprantamas ir net netoleruotinas dalykas. Tarp žinojimo ir tikėjimo sąvokų imanomas tik disjunkcijos santykis: arba žinai, arba tiki. Filosofijos mokslo tikslas – žinojimo akivaizdumas, o tikėjimas yra toli nuo tiesos. Tikėtinas dalykas nėra tiesa. Suvokti tiesą reiškia įveikti tikėjimą, apleisti jį ir tvirtai *atsistoti* ant mokslinio išmanymo, kompetencijos, akivaizdumo pamato. Graikiškoji mokslinio suvokimo bei išmanymo sąvoka išsakoma medialiniu veiksmažodžiu *ἐπίστασθαι*, kuris pirmapradiškai reiškia *atsistoti tvirtai ant ar prie ko nors* ir todėl *būti kompetentingam, mokėti, išmanyti, suprasti*. Ausis čia iš karto pagauna tokią svarbią visam Vakarų mąstymui indoeuropietiškąją šaknį *stha*⁹, išreiškiančią subjekto siekį savarankiškai, epistemiškai ir sistemiškai egzistuoti. O štai tikėjimas nesuteikia nei saugumo, nei suverenios egzistencijos. Platonas septintojoje „Valstybės“ knygoje išvardija keturias intelektualinio pažinimo pakopas: „Pirmoji pakopa – žinojimas, antroji – nuovoka, trečioji – tikėjimas ir ketvirtoji – spėjimas; dvi paskutiniosios sudaro nuomonę, o dvi pirmosios – mąstymą. Nuomonė susijusi su tapsmu, o mąstymas su esme.“¹⁰ Tikras filosofas yra dialektikas, gebantis išvelgti kiekvieno dalyko esmę¹¹. O tikėjimas mažai gali pagelbėti filosofiniam išmanymui, siekiančiam pažinti tiesą. Tikėjimas čia net kliudytų, kaip

migla kliudo aiškiai matyti. Be to, tikėjimas čia suvokiamas kaip nevisavertis teorinio pažinimo aktas, kaip tam tikra silpna (silpno) intelekto laikysena.

Kitokia tikėjimo reikšmė ir prasmė atsiveria Biblijos kalbinėje pasaulėvokoje. Parankus pavyzdys būtų jau girdėta pranašo Izaijo ištara. J. Dunsas Škotas turėjo prieš akis lotyniškąjį graikiškosios versijos, vadinamos Septuaginta, vertimą. „Jei netikėsite, nė nesuprasite.“¹² Beje, toks vertimas „išduoda“ hebrajiškąjį originalą (tiksliau, jo krintinę versiją), kuriame apie supratimą nėra kalbama, bent jau jis nėra eksplikuojamas. Istoriniai tyrinėjimai parodė, jog graikiškosios diasporos žydams, kurie kalbėjo graikiškai, bet kartu laikėsi savo žydiškų šaknų, buvo svarbu nepasiduoti helenistinio mąstymo ir kultūros įtakai. Tai reiškė išlaikyti tikėjimo pirmumą tiek teoriniame, tiek (ir ypač) praktiniame gyvenimo mąstyme. Kitaip negu graikui, žydai pažinimas, mokslas ir apskritai mąstymas prasideda nuo tikėjimo ir galutinai išsiskleidžia meilėje. Siekiant atverti biblinės tikėjimo sampratos branduolį, derėtų atidžiai įsiklausyti į minėtos Izaijo ištarmės hebrajiškąjį skambesį: *IM LiO TaAMyNu KY LiO TēAMēNŪ*¹³. Šioje eilutėje girdimas dviejų tos pačios šaknies veiksmažodžių skirtingų formų skambesio žaismas. Šaknis *AMN*¹⁴ yra kertinė Biblijos pasaulėjautoje. Šios šaknies veiksmažodis savo pirmine *Qal* tranzityvine forma reiškia *tvirtai laikyti, paremti ką nors*¹⁵. Ši forma retai aptinkama Biblijoje. Kur kas svarbesnė bei dažnesnė biblinėje kalboje yra *AMN Niphal* forma, kuri suteikia veiksmažodžiui pasyvinį, rečiau medialinį pobūdį. Šiuo atveju būtų kalbama apie *buvimą laikomam ir palaikomam* (pasyvas) arba apie *tvirtą laikymąsi, tvirtą stovėjimą ant kojų* (mediumas). Tačiau pati svarbiausia ir dažniausiai Biblijoje aptinkama *AMN* forma yra *Hiphil*, išreiškianti kauzatyvinį veiksmo pobūdį. Kauzatyvo esmė – veiksmo įgalinimas iš išorės. Kaip judėjimą įgalina judinimas, matymą – rodymas, girdėjimą – aiškus kalbėjimas tam, kuris klauso, taip *laikymą, parėmimą* (kuris jau pats iš principo yra kauzatyvinis veiksmas, juk laikymas – tai stovėjimo, tvirtumo priežastis) įgalina *leidimasis būti palaikomam, paremiamam, atsirėmimas*. Pirmaprade šio veiksmažodžio reikšmė hebrajų kalba siekia pasakyti, jog galiu ką nors ar save palaikyti tik tiek, kiek esu palaikomas iš išorės *Kito*.

Žydams atsidūrus helenistiniame pasaulyje, įvairiai buvo bandoma išversti ką tik aptarta forma išsakomą *AMN* – dažnai veiksmažodžiu *πιστεύειν*, be abejo, visų pirma religine etine prasme. Lietuviškai tai galima perteikti veiksmažodžiais *tikėti, pasitikėti, pasikliauti*. Nesusipratimas ilgainiui radosi biblinei pasaulėjautai susidūrus ir sumišus su graikiškuoju filosofiniu pasaulėvaizdžiu, kuris, bent jau Platono atveju, tikėjimą sutapatiną su nuomone, kaip „silpnu“ žinojimu, o gal net veikiau nežinojimu ir tapsmu. Tačiau žydiškasis *tikėjimas* neturi nieko bendra su nepagrįsta hipotetine nuomone. Mat *tikėjimas* čia nusako ne teorinio pobūdžio aktą ir net ne veiksmą aktyviają prasme, o *santykį*, visų pirma *santykį su asmeniu*, kuris kaip absoliučiai transcendentiška ir laisva kitybė niekaip neišsitenka imanentinėje subjekto terpėje ir būtent todėl reikalauja iš principo pasyvaus „veiksmo“ ar veikiau laikysenos – ne pasyvumo, bet paradoksaliai pasyvaus *atsirėmimo-tikėjimo* veiksmo minėto dvigubo kauzatyvo prasme. Tik iš tokios radikalios laikysenos gali gimti autentiškas pažinimas, sąvoka ir tikrumas.

Žydų egzistencinis mąstytojas Martinas Buberis tikėjimo judesį pirmapradiškai suvokia kaip kalbinį tarpasmeninį santykį *Aš-Tu*, kuris leidžia išgyventi tikrovę ir laisvę. Toks

pamatinis egzistencinis santykis priešpriešinamas daiktiškam pasaulėvaizdžiui *Aš-Tai*, kurį steigia konsumistinė pasaulio tyrinėjimo ir panaudojimo natūrali pastanga¹⁶. Individuas, tarpstantis vien *Aš-Tai* pasaulyje ir būdamas visiškai valdomas poreikių, negali iki galo realizuoti laisvės ir gyvenimo prasmės. Autentiška egzistencija randasi, kai individualus subjektas per tiesioginį susitikimą su Kitu (*Tu*) tampa laisvu, visaverčiu asmeniu. Buberis tikėjimo, laisvės ir tikrovės paradoksalų savitarpio susietumą nusako tokiais žodžiais:

Laisvas žmogus yra tas, kuris nori be savivalės. Jis tiki tikrove; tai reiškia: jis tiki realios *Aš* ir *Tu* dvejbės realia sąsaja. <...> Savo mažąją, nelaisvą valią, valią, kurią valdo daiktai ir instinktai, jis turi paaukoti savo didžiosios valios vardan <...>. Tada jis nebesikiša į vyksmą, bet ir nepalieka vykti savaime to, kas vyksta. Jis įsiklauso į tai, kas tampa pats iš savęs, įsiklauso į esybės kelią pasaulyje; įsiklauso ne tam, kad ji jį neštų, bet tam, kad pats ją įtikrovintų taip, kaip ji nori, kad jis, kurio jai reikia, ją įtikrovintų – įtikrovintų žmogaus dvasia ir žmogaus veiksmu, žmogaus gyvenimu ir žmogaus mirtimi. „Jis tiki“ – pasakiau aš; bet tai reiškia: „jis susitinka“.¹⁷

Pažinti dalykus tokius, kokie jie yra iš tikrųjų, pažinti tikrovę reiškia įgyvendinti tiesą. Klasikinės graikų filosofijos požiūriu tiesa (gr. ἀλήθεια) suvokiama kaip intelekto ir daikto atitikimas, kai tikrovė adekvačiai išsislaptina, atsiskleidžia intelektui arba šis ją atskleidžia savo transcendentalinės suvokimo formos pagrindu. Bet kuriuo atveju kalbama apie epistemologinę tikrovę, kurios pažinimas yra iš principo teorinis, spekuliatyvus. Subjekto imanentinė tiesa kuriasi per medialiai dialektinę¹⁸ *save* įtvirtinančią (ἐπίστασθαι)¹⁹ subjektyvios dvasios *savijudą*. O kaip tiesą mąsto ir išsako hebrajų kalba? Daiktavardis *EMeT*²⁰ kyla iš to paties jau minėto veiksmožodžio *AMN*. Atsižvelgiant į kontekstą, šis daiktavardis gali reikšti ir *tikėjimą*, ir *tikrovę*, ir *tiesą*. O tai reiškia, kad hebrajų kalboje ir pasaulėjautoje pastarosios sąvokos sutampa ar bent jau glaudžiai siejasi. Vadinas, tiesos esmė gali atsiskleisti tik tikint ir dėl tikėjimo. *Tiesa* – tai *tikrumas, kurį sukuria transcendentinis, nesisteminis, etinis santykis*. Septuaginta *EMeT* į graikų kalbą dažnai verčia ἀλήθεια, kai juo norima perteikti tai, kas graikams buvo adekvatus tikrovės pažinimas bei išsakymas. Vis dėlto graikiškoji ir iš jos išplaukusi klasikinė filosofinė tiesos samprata nesutampa su žydiškąja. Biblijoje tikrovė nėra nei tai, kas išsislaptinama, nei tai, kas išsislaptina (gr. ἀλήθεια), nei daiktiškumas, nei faktiškumas (lot. *realitas* kyla iš *res*, reiškiančio *daiktą, faktą*), nei aktas, nei aktualumas kaip potencialios ar galimybės priešprieša (lot. *actualitas*), nei veiksmas, nei veikla, nei poveikis (vok. *Wirklichkeit*), nei subjektyviai uždara absoliučios dvasios savijuda ar tapatybė; bet visų pirma *tikėjimas (AMN-EMeT)*, ir ne kaip silpno intelekto silpna laikysena, bet kaip *santykis su kitu asmeniu*, o kartu ir pasyviai aktyvi laikysena bei parengtis tokiam santykiui minėta veiksmožodžio *AMN* dvigubo kauzatyvo (*Hiphil*) prasme, tai yra *leidimasis būti palaikomam, atsirėmimas, pasitikėjimas*. Tad nepaisant Septuagintos siekio kiek įmanoma dažniau čia vartoti ἀλήθεια sąvoką, kontekstas dažnai reikalauja kalbėti apie tokią biblinę *tiesą (EmeT)*, kuri yra *stabili, patikima tikrovė* (Ps 111, 7), *ištikimybė, patikimumas* (Ps 85, 12),

tikrumas-autentiškumas (Ps 19, 10), *nuoširdumas-autentiškumas* (Ps 51, 8) ir pagaliau žydiško mąstymo tradicijos branduolį sudarantis *Teisingumas* (Ps 119, 142; Pat 11, 18).

Metafizika

Aptarta alternatyvioji mąstymo paradigma suteikia galimybę pabandyti perinterpretuoti ir naujaip įprasmiti šiandien, regis, vis dar totalitarinę grėsmę nešančią²¹ ar tiesiog „beprasme“ tapusią metafiziką. Poaristotelinė mąstymo tradicija, kaip jau buvo minėta, šiuo terminu nusako ontoteologinės sąrangos *mokslą*, kuris siekia įsižiūrėti ir sistemiškai apžiūrėti būties visumą. Bet, žinia, graikiškoji mokslo (ἐπιστήμη) sąvoka nurodo į tam tikro pobūdžio teorinį, spekuliatyvų pažinimą, kurį nusako medialiinis (sangražinis) veiksmazodis ἐπιστασθαι, pirmapradiškai reiškiantis tvirtą atsistojimą ir *savarankišką* stovėjimą. Tad mokslas ar pažinimas čia suponuoja principinį subjekto siekį egzistuoti autonomiškai, valdingai ir kartu reikalauja tokį buvimą atspindinčio bei palaikančio, sisteminio proto. Šis būvis įsitvirtindamas užtvirtina subjekto tiesą bei tikrumą. Beje, ir pirmapradiškai hebrajiškas tikrumo būvis išsakomas panašų semantinį lauką apimančiu jau aptartu veiksmazodžiu *AMN*, kurio *Niphal* forma taip pat reiškia tvirtą *stovėjimą bei tikrumą*, tačiau ne autonomiškai uždara, onto-ego-centrišką, bet palaikomą ir atsiremųsį į Kitą. Metas vėl prisiminti Izaijo ištarmę, kurioje pranašas žaidžia veiksmazodžiu *AMN*, ir pagaliau išversti ją kiek įmanoma artimiau hebrajiškajam originalui. „Jei nesileisite palaikomi (*Hiphil*), nestovėsite (*Niphal*).“ Kitaip sakant, „jei *neatsiremsite-netikėsite*, nestovėsite-neišsilaikysite ant kojų“. Graikiškoji Septuaginta, vėliau viduramžiai šią vietą interpretuoja jau pernelyg „moksliškai“: „jei netikėsite, nesuprasite“. Tad mokslas ir konkreti kasdienė praktinė egzistencija nėra atskiriami ir kaip tokie įmanomi tik paremti iš išorės, tai yra *tikėjimu* – transcendentiniu santykiu. Paradoksalu, bet tokiai tikėjimo laikysenai ir iš jos kylančiam mąstymui, regis, daug labiau pritiktų graikiškasis *meta-fizikos* terminas, kuris savo priešdėliu yra nuoroda į kai ką anapus fizikos, anapus griežtai determinuotos ir nuosavą buvimą ontologiškai saugančios prigimties, tai yra suinteresuoto subjekto natūralios pastangos save įtvirtinti ir savarankiškai egzistuoti.

Aristotelis kalba apie *teorinį* mokslą, kurio metodas yra (*isi*)žiūrėjimas. Pastarasis kaip tik ir laiduoja subjekto suverenumą. Žinia, toks įsižiūrėjimas Vakarų minties istorijoje galiausiai buvo lemtingai atbaigtas, tapdamas subjekto refleksija bei introspekcija, kitaip sakant, absoliučios savimonės *spekuliatyvine (veidrodinė) logika*, kuria Hegelis užbaigia dvasios fenomenologiją²². Žydiškasis *tikėjimo mąstymas* skleidžiasi ne spekuliatyvine žiūra, bet *klausymu bei parengtimi atsiliepti*. Biblijoje tokia pamatinė laikysena išsakoma kaip *tikėjimo klusnumas* (gr. ἀκοή πίστεως) įvairiomis pavartoto kilmininko prasmėmis²³. Tai klausymas, kuris kartu jau yra pasirengimas atsakyti – *atsakomybė*, o tai reiškia tikėjimas kaip aktyviai pasyvi parengtis etiniam santykiui su kitu asmeniu ir net pats tas santykis. Klusnus pasyvumas ir atidžiai atsakingas aktyvumas yra pamatinė žydiško mąstymo laikysena, įgalinanti pažinimą, kuris Biblijoje dažnai vadinamas tiesiog meile. Pažinti reiškia atsakingai mylėti, nepasisavinant, neasimilijuojant ir taip nesunaikinant pirmapradžio begalinio atstumo tarp subjekto ir Kito, drauge nesunaikinant ir

Kito kitoniškumo. Anot J. Dunso Škoto, tai atlikti galima įmanomu intelektu, kuris kaip *klusni galia*²⁴ iš principo pajėgus transcenduoti fiziką, tai yra egoistinę ontologinę prigimtį. Teologinis mąstymas randasi, kai intelektas būtybės akivaizdon stojasi ne kaip akylas teisėjas, bet kaip klusnus, atpirkimo laukiantis skolininkas, gavęs tikėjimo „kreditą“²⁵. Be abejo, Subtiliojo Daktaro tikėjimo sąvoka yra biblinė, o ne platoniškoji. „Tikėjimas, – sako jis, – nėra spekuliatyvi laikysena, nei tikėjimo-judesys nėra spekuliatyvus aktas, nei įžvalga, sekanti tikėjimo-judesį, nėra spekuliatyvi, bet praktinė.“²⁶

Iš to, kas pasakyta, galima daryti išvadą, jog Vakarų tradicinės filosofijos posūkis onto-teologinės metafizikos link J. Dunsui Škotui nėra nei savaime suprantamas, nei neišven-giamas. Ontologija ir teologija nesutampa ir nesusilieja. Tai du visiškai skirtingi mokslai. Pirmasis, būdamas grynąja teorija, orientuojasi į būtybę kaip natūraliai priežastingą ontologinę sistemą; antrasis, transcenduodamas tokią sistemą, yra *praktinis* būtybės kaip *begalybės* mąstymas. Išsiskiria šie mokslai ir žmogiškumo samprata. Aristotelis laimę, kuri sutampa su žmogiškumo esminės paskirties išsipildymu, suvokia visų pirma kaip *aktyvią* racionalaus subjekto savirealizaciją. Ši gi esti gryna teorija – tiesos, pagrindinių ontologinių principų bei priežasčių (į)žiūra. Mat tik čia yra pasiekiamas visiškas žmogaus *valdingumas*, kitaip sakant, nepriklausomybė ir savarankiškumas. Laimė vengia viso, kas atima iš jos „autistiņ“ suverenumo malonumą. Tad ji negali sutapti su teisingumu, nes teisingumui reikia Kito, o laimingajam pakanka savęs paties.²⁷ Deja, turime pri(si)pažinti, kad tokia laimė tam tikromis, pavyzdžiui, totalitarizmo sąlygomis netrunka parodyti savo netgi labai nežmoniškas puses. Jei ir sutiktume, kad laimė iš esmės nėra teisinga ar bent jau kad ji yra spontaniškai pirmesnė už teisingumą, o gal net abejinga pastarajam, visgi kyla klausimas, ar gali teisingumo kaip savo esmės išvengti žmogiškumas. Aristotelio laimės samprata, nors ir nebūdama hedonistinė (mat laimė čia sutampa su teorinio bendrybės mąstymo džiaugsmu, o ne su grynų paskiro individo malonumu), lieka užsidariusi natūralioje savimonės savijudoje bei savirealizacijoje. Ši laimės samprata nėra pakankamai humaniška. Alternatyva tokiai žmogiškumo sampratai būtų mąstymas, kuris arba laimėje neįžvelgia žmogiškumo pilnatvės, arba radikaliai perinterpretuoja laimės sąvoką. Krikščioniškiems viduramžiams laimę (gr. εὐδαιμονία) keičia *skolininko-atpirkimas* (lot. *redemptio*), kuriam būtinas *Kitas* ir jo radikali *transcendencija*. Būtent taip formuojamas (o ne formuojasi) žmogiškumas. Alternatyviu bibliniu požiūriu, kaip jau buvo sakyta, žmogiškumas užgimsta kaip pasyvus klausymo atsakingas aktas, kaip tikėjimas, kaip leidimasis būti palaikomam ir sužmoginamam teisingumo. Tad teisingumo santykis su kitu asmeniu ir principinė *atsakomybė* jam, o ne autonomiško subjekto teorinis mąstymas realizuoja žmogiškumą.

Pasak J. Dunso Škoto, tai būtų imanentinio natūralumo transcendavimas praktiniu santykiu su begaline būtybe. Nors jis tokį praktinį mokslą vadina teologija, būtų galima teigti, kad ši yra *metafiziškesnė* už Aristotelio ontoteologinę metafiziką. Tad veikiausiai nebūtų nusižengta graikų kalbos dvasiai Subtiliojo Daktaro mąstymą, siekiantį radikaliai išsiveržti iš ontocentrinės bei egoistinės prigimties, pavadinus tą μετὰ τὰ φυσικά, ar bent jau žydiškąja, krikščioniškąja *metafizika*, kurios etinio įprasminimo bandymą XX a. pakartos straipsnio pradžioje minėtas E. Levinas. Beje, juk ir Aristotelis savo metafiziką

vadino teologija, ir tik vėlesnė tradicija ją suvokė bei įvardijo kaip ontologiją ar ontoteologiją. Dviejų aptartų metafizikų takoskyra vis dėlto neturėtų būti suprasta kaip radikali priešprieša. Visiškas graikiškosios metafizikos neigimas nuosekliai paskatintų atsakyti ir paties metafizikos termino. Kalbant apie žydiškai (krikščioniškai) įprasmintą metafiziką, tai derėtų daryti tik tokiu mastu, kiek ji yra graikiškosios Aristotelio metafizikos sampratos korekcija, o gal veikia pagilinimas, siekiantis pirmapradiškai mąstyti tai, kas galbūt jau buvo paliesta, bet iki galo neįsisąmoninta ir neeksplikuota nei Aristotelio, nei graikų apskritai. Pirmiau ir radikaliau nei teorinis mokslas apie būtybę kaip būtybę, metafizika galėtų būti suvokta kaip *pirmapradiškai transcendentinis santykis su būtybe καθ'αὐτò, kuri yra mąstyтина kaip absoliuti Kito begalybė ir kurios begalinio nuotolio mąstantis subjektas nepajėgia ir pagarbiai nesiekia panaikinti*. Mąstyti dar nereiškia asimiliuoti sąvoka. Tad kildama iš tikėjimo metafizika išsiskleidžia etinio santykio įgalintoje kasdienėje teisingumo praktikoje. Beje, ar ne Aristotelis, apibrėždamas filosofijos mokslą, užsimena: „O tarp mokslų pats pirmiausias-iš-principo (ἀρχικωτάτη) kaip-ištaka-vadovaujantis (ἀρχική) jam tarnaujantiems [mokslams] yra tas, kuris pažįsta, dėl ko yra bet kas atliekama (πρακτέον), pažįsta kiekvieno [poelgio] gėrį ir apskritai tai, kas geriausia visoje gamtoje.“²⁸ Regis, pirmosios filosofijos bei filosofijos apskritai kildinimas iš gėrio, tad ir etinio santykio Aristoteliumi nebuvo svetimas. Nors vėliau teorine ontologija ilgainiui virtusios metafizikos istorija tapo savo ištakų ir ne tik buvimo, kaip teigė Heideggeris, bet veikia dar lemtingesne transcendencijos užmarštimi.

Išvados

1. J. Dunsui Škotui ir viduramžių mąstymui apskritai ontologijos ir teologijos vienybė nebuvo savaime suprantamas dalykas. Priešingai, buvo aiškiai jaučiama bei puoselėjama takoskyra tarp graikiškosios į ontologiją bei epistemologiją teoriškai orientuotos metafizikos ir į biblinę pasaulėjautą įsišaknijusios teologijos.

2. Subtiliojo Daktaro požiūriu, teologija – praktinis mokslas. Jos objektas – begalybė. Pastaroji yra radikaliai transcendentinis paskutinis žmogaus tikslas, iš kurio kyla pirmieji teologijos mokslo principai, liečiantys praktiką, tai yra tiek praktinį teisingumo diskursą, tiek elgesį.

3. Biblinė tikėjimo sąvoka kitaip negu graikiškoji nesutampa su hipotetine nuomone. Tikėjimas čia reiškia ne nevisavertį tiesos atžvilgiu subjekto požiūrį ar pasaulėžiūrą, bet praktinę viso asmens laikyseną, galutinai įgyvendinamą transcendentiniu santykiu su kitu asmeniu. Tik iš tokios radikalių laikysenos gali gimti autentiškas pažinimas, sąvoka ir tikrumas.

4. Biblijos kalbinė pasaulėjauta tiesą suvokia kaip tikinčiojo egzistencinį tikrumą, kurį sukuria transcendentinis, etinis, asimetrinis santykis.

5. Pirmiau ir radikaliau nei teorinis mokslas apie būtybę kaip būtybę, naujai įprasmintą metafizika yra pirmapradiškai transcendentinis santykis su būtybe καθ'αὐτò, kuri mąstyтина kaip absoliuti Kito begalybė ir kurios begalinio nuotolio mąstantis subjektas nepajėgia ir pagarbiai vengia peržengti.

NUORODOS

- ¹ Heideggeris M. Kas yra metafizika // Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1992. P. 112–127; Metafizikos įveika // Ten pat. P. 266–290.
- ² Levinas E. Liberté et commandement. Paris: Fata Morgana. 1994. P. 100.
- ³ Levinas E. Totalité et Infini. Essai sur l'extériorité. La Haye: M. Nijhoff. 1961. P. 5–18; 49–52.
- ⁴ Ordinatio, Prologus, p. 5, q. 1–2, n. 228: „Dico igitur primo quod praxis ad quam cognitio practica extenditur est actus alterius potentiae quam intellectus, naturaliter posterior intellectione, natus elici conformiter intellectioni rectae ad hoc ut sit rectus.“ (*Scotus Duns I. Ordinatio // Opera omnia*. T. 1. Città del Vaticano. 1950. P. 155)
- ⁵ Ten pat, n. 314: „Ad quaestionem igitur respondeo quod **cum actus voluntatis elicited sit verissime praxis, etiam si non concomitetur aliquis actus imperatus, et extensio cognitionis practicae consistat in conformitate ad praxim et prioritatem aptitudinali, sequitur quod illa est practica cognitio quae est aptitudinaliter conformis volitioni rectae et naturaliter prior ipsa; sed tota theologia necessaria intellectui creato est sic conformis actui voluntatis creatae et prior eo. Probatio minoris, quia primum obiectum theologiae est conforme virtualiter volitioni rectae, quia a ratione eius sumuntur principia rectitudinis in volitione**; ipsum etiam determinat intellectum creatum ad notitiam rectitudinis determinatae ipsius praxis quoad omnia theologica necessaria prius naturaliter quam aliqua voluntas creata velit, alias non essent necessaria; ergo ex primo obiecto sequitur tam conformitas quam prioritas theologiae ad volitionem, et ita extensio ad praxim, a qua extensione ipsa cognitio dicenda sit practica. Confirmatur ista ratio, quia cum primum obiectum theologiae sit finis ultimus, et principia in intellectu creato sumpta a fine ultimo sunt principia practica, ergo principia theologiae sunt practica; ergo et conclusiones practicae.“ (Ten pat. P. 207–208)
- ⁶ Žr. ten pat, p. 1, q. unica, n. 12: „Persuasiones theologiae, ex creditis ad creditum.“ (Ten pat. P. 9)
- ⁷ Ten pat, II, d. 1, q. 3, n. 138: „Ad scientiam habendam sufficit inductio, quae est a singularibus ad universale, et cognitio sic principii universalibus ex inductione, ex necessitate sequitur scientia. Haec scientia sic habita, est alterius modi a scientia quae habetur per Syllogismum et demonstrationem: sufficit enim ad scientiam habendam, quod principia sint aliquantulum nota, ut scilicet sint credita et supposita, et accepta a superiori scientia, in qua sunt nota propter quid; igitur Theologia est scientia et in viatore est simul cum fide de credibilibus revelatis.“ (*Scotus Duns I. Ordinatio // Opera omnia*. T. 15. Parisiis: L. Vives. 1894. P. 37)
- ⁸ Ten pat, II, d. 1, q. 3, n. 138: „Nisi credideritis, non intelligetis.“ (Ten pat. T. 7. Città del Vaticano. P. 69)
- ⁹ Vakarietiškojo *stha* semantika liudija bei išreiškia suverenaus subjekto susitvėrimą ir pastangą saugiai tvirtai laikytis, *stovėti*, išlikti savo tapatybėje. Klasikinė filosofinė kalba yra puikus to pavyzdys. Derėtų atkreipti dėmesį, kad ir į tokius lotynų kalbos žodžius, kaip antai: *con-sistere* (*sustoti, liautis, apsisoti, įsikurti, tvirtai stovėti, būti, susidaryti iš ko nors, turėti pagrindą, remtis kuo nors*), *in-sistere* (*atsistoti ant ko nors, persekioti, reikalauti*), *per-sistere* (*atkakliai ko nors laikytis*), *re-sistere* (*vėl atsistoti, priešintis*), *sub-sistere* (*sustoti, apsisoti*). Ypač svarbu čia prisiminti visai filosofijos istorijai svarbų *egzistencijos* (iš lot. *ex-sistere*, kuris reiškia *išeiti, pasirodyti, pasireikšti, tapti*) terminą. Pirmiau už egzistencijos ir esmės klasikinę metafizinę perskyrą, giliau už egzistencialistinę pastarosios perinterpretavimą ar haidegeriškosios egzistencijos kaip štai-buvimo *ekstazinio* išėjimo į buvimo proskyną sampratą *egzistencija* yra tvirtas subjekto *atsistojimas* ir atkaklus *stovėjimas* autonomiškoje tapatybėje. Heideggeris, beje, egzistenciją suvokia graikiškai: *ἔκστασις* yra toks būvis, kurį graikai išsakė veiksmazodžiu *ἐξιστάται*, reiškiančiu *stovėti* (*ιστάται*, giminingas lotyniškajam *sistere*, kilęs iš to paties indoeuropietiškojo *stha*) *išorėje* (priešdėlis *ἐκ-*). Ekstatinė egzistencija kaip *stovėjimas* buvimo tiesoje (Heidegger M. Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. 1967. S. 157) įgalina pažinimą (*ἐπιστήμη*) šio tyrimo pradžioje minėta filosofijos *mokslo* aristoteline prasme. Juk *ἐπιστήμη* ištakose glūdi būvis, išsakomas veiksmazodžiu *ἐπιστασθαι*, vėlgi tvirtas *statymasis ir stovėjimas* (*ιστάται*) ant ko nors (*ἐπί*) kaip kompetencija, įgūdis, išmanymas, supratimas. Ko nors sustatymo į tvarkingą visumą veiksmą bei stovėjimo išitvirtinus būvį graikai išsakė veiksmazodžiu *συν-ιστάται*, o pastarojo tikslas ir nuoseklus galutinis padarinys yra *systema*

- (σύστημα – veiksmazodžio συνιστάναι vedinys) kaip imanentiškai tvarkinga ir stabili taisyklingai tarpusavyje susijusių narių visuma.
- ¹⁰ 534a. (*Platonas*. Valstybė. Vilnius: Pradai. 2000. P. 267)
- ¹¹ Ten pat. 533d–534b.
- ¹² Iz 7, 9 (gr.): ἐὰν μὴ πιστεύσητε οὐδὲ μὴ συνῆτε
- ¹³ Hebr.: וְיִמְנְעוּ אֶת אֲדָמָה וְיִמְנְעוּ אֶת אֲדָמָה
- ¹⁴ Hebr. !ma
- ¹⁵ Čia ir kitur aptariant Biblijos sąvokas remtasi žodynais: *Gesenius W.* Hebräisches und chaldäisches Handwörterbuch über das Alte Testament. Leipzig: F.C.W. Vogel. 1828; *Штейнбергъ О. Н.* Еврейскій и халдейскій этимологическій словарь къ книгамъ Ветхаго Завета. Т. 1. Вильна. 1878.
- ¹⁶ Panašiai tikėjimo sąvoką asmens ir daikto perskyros kontekste apmąsto Tomas Sodeika. Žr. *Sodeika T.* Apie tikėjimo prasmę // *Naujasis židinys*. 1993. Nr. 1. P. 13–21.
- ¹⁷ *Buber M.* Dialogo principas I: Aš ir Tu. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1998. P. 127.
- ¹⁸ Filosofinį mąstymą graikai išsakė veiksmazodžiu διαλέγεσθαι, kurio etimologija ir medialinė forma išreiškia subjekto įsisteigimą, atliekant patirties surinkimo *sau* ir per *save* judesį (*Heidegger*. Wegmarken. S. 258–259).
- ¹⁹ Žr. 9 išnašą.
- ²⁰ Hebr. תְּמַלֵּא
- ²¹ *Derrida J.* Violence et métaphysique // *L'écriture et la différence*. Paris: Seuil. 1967.
- ²² *Hegel G. W. F.* Dvasios fenomenologija. Vilnius: Pradai. 1997. P. 52–59.
- ²³ Gal 3, 2.5.
- ²⁴ Ordinatio, Prologus, p. 1, q. unica, n. 94: „Dico quod veritati complexae alicui firmiter tenendae intellectus possibilis est improportionatus, id est, non est proportionale mobile talium agentium quae ex phantasmatis et ex lumine naturali intellectus agentis non possunt cognosci. Quando arguis ‘ergo fit proportionalis per aliud’ concedo – et ‘per aliud’ in ratione moventis, quia per movens supernaturale revelans assentit illi veritati. <...> Cum infers ‘ergo intellectus est improportionatus ad illud, et per aliud proportionatur’, dico quod ex se est in **potentia oboedientiali** ad agens, et ita sufficienter proportionatur illi ad hoc ut ab ipso moveatur.“ (*Scotus Duns*. Ordinatio. T. 1. Città del Vaticano. P. 58)
- ²⁵ Žr. 6 išnašą.
- ²⁶ Ten pat, p. 5, q. 1–2, n. 345: „Ad primum dico quod fides non est habitus speculativus, nec credere est actus speculativus, nec visio sequens credere est speculativa, sed practica.“ (Ten pat. P. 225–226)
- ²⁷ *Nikomacho etika*. 1097a–1098b; 1177a–1178a.
- ²⁸ *Metafizika*. 982b, 4–7.

LITERATŪRA

1. *Aristotele*. Metafisica. Milano: Vita e Pensiero. 1993.
2. *Aristotelis*. Nikomacho etika // Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1990.
3. *Buber M.* Dialogo principas I: Aš ir Tu. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1998.
4. *Derrida J.* Violence et métaphysique // *L'écriture et la différence*. Paris: Seuil. 1967.
5. *Gesenius W.* Hebräisches und chaldäisches Handwörterbuch über das Alte Testament. Leipzig: F.C.W. Vogel. 1828.
6. *Hegel G. W. F.* Dvasios fenomenologija. Vilnius: Pradai. 1997.
7. *Heideggeris M.* Kas yra metafizika // Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1992. P. 112–127.
8. *Heideggeris M.* Metafizikos įveika // Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1992. P. 266–290.
9. *Heidegger M.* Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. 1967.
10. *Levinas E.* Liberté et commandement. Paris: Fata Morgana. 1994.
11. *Levinas E.* Totalité et Infini. Essai sur l'extériorité. La Haye: M. Nijhoff. 1961.
12. *Scotus Duns I.* Ordinatio // Opera omnia. T. 1, T. 7. Città del Vaticano. 1950.

13. *Scotus Duns I. Ordinatio // Opera omnia. T. 15. Parisiis: L. Vives. 1894.*
14. *Sodeika T. Apie tikėjimo prasmę // Naujasis židinys. 1993. Nr. 1. P. 13–21.*
15. *Platonas. Valstybė. Vilnius: Pradai. 2000.*
16. *Штейнбергъ О. Н. Еврейскій и халдейскій этимологическій словарь къ книгамъ Ветхаго Завета. Т. 1. Вильна. 1878.*

Gauta: 2012 05 15

Parengta spaudai: 2012 05 31

Nerijus ČEPULIS

PHILOSOPHY, METAPHYSICS, FAITH: PURE THEORY OR EVERYDAY PRACTICE?

S u m m a r y

In this paper the author tries to once again raise the question of the origins and the meaning of philosophy. Traditionally, the origins of the history of philosophy are found in Ancient Greece. It is assumed that philosophy in principle and in essence is a Greek world-view. However, such a view, which has become almost a stereotype, has to be critically reconsidered. The author tried to find out whether Western thinking was and has remained completely Greek. If this thesis appears to be doubtful and unjustified, it will be possible to raise a critical question about an alternative.

Traditionally metaphysics was considered to be the main discipline of philosophy or the *first philosophy*. It is, first of all, linked with Aristotle who himself, by the way, calls metaphysics theology – a theoretical science that explores a being as a being and does so in twofold way: rethinking a being in the most general sense, i.e. as a total being, and also as eternal, immutable being detached from the world of senses, i.e. a deity. Thus, metaphysics later developed in this way and both ontology and theology became the prevailing tradition. Heidegger named it *onto-theology*, the tradition – *metaphysics*, Aristotle – the *first philosophy*.

The author tried to find and highlight the alternative to traditional metaphysics, i.e. the first philosophy. It is the alternative that arises from another – non-Greek – paradigm of thinking and world-view. The history of onto-theology culminated in an absolute thinking of totality and witnesses the end of philosophy or so-called Western philosophy. However, thinking does not end. It searches for a new paradigm, new ways of development. The aim of this paper is to open a field of new (or perhaps old and well-forgotten) possibilities of Jewish (and yet European Jewish and Christian at the same time) thinking.

Not all periods in the history of philosophy are ascribed to the unity of onto-theological metaphysics. The difference between Greek (Aristotelian) and Jewish (Biblical) mindsets was clearly felt and fostered by the Mediaeval scholastic thinkers and in particular by the most mature thinker of Franciscan school John Duns Scotus. The turn of the Greek thinking to onto-theological metaphysics for him was neither self-evident, nor inevitable. Ontology and theology do not coincide and do not merge. These are two completely different sciences. The former, being a pure theory, is orientated towards a being as naturally causal systemic totality, and the latter, transcending such a totality, is a *practical* thinking of a being as *infinity*. In general, according to the Biblical view, humanity is born as a *responsible act of passive listening*, as *propping of faith* and is accomplished by *justice*. Humanity is firstly marked by justice rather than truth. Thus, the relation of justice to the other person and radical responsibility for the other person, and not the autonomy of identical subject fulfil humanity.

According to Duns Scotus, pure ontological and egoistic human nature can be surpassed by the practical relation to another person as an infinite being. And although he terms theology as such practical science, it could be said that this is more metaphysical than Aristotelian metaphysics or at least than its onto-theological interpretation at that time and in later years. More radical than a theoretical science of being *qua* being and its first origins and causes, fundamentally redefined *metaphysics is a primordial relation to a being that has to be thought as an absolute infinity of the Other*. The distance between the *I* and the *Other* is infinite and insuperable. To think does not necessarily mean to assimilate into consciousness. Thus, starting with the faith, metaphysics is a practical everyday orientation for radical ethics.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: metafizika, tikėjimas, ontologija, etika, Dunsas Škotas.

KEY WORDS: metaphysics, faith, ontology, ethics, Duns Scotus.

Nerijus ČEPULIS – filosofijos daktaras. Kauno technologijos universiteto bei Religijos studijų ir tyrimų centro (VU) dėstytojas. Gilinasi į fenomenologinės, hermeneutinės ir medių filosofijos problematiką. Adresas: Savanorių pr. 48-12, 03136 Vilnius. El. paštas nerijus.cepulis@ktu.lt.

Nerijus ČEPULIS – doctor of the humanities. Lecturer of Kaunas University of Technology and Center for Religious Studies and Research (Vilnius University). Fields of interest: phenomenology, hermeneutics and media philosophy. Address: Savanorių pr. 48-12, 03136 Vilnius. E-mail: nerijus.cepulis@ktu.lt.